

שע"י המכון התורני ירושלים

צו - תשפ"ד | גליון 69 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

אין מזרזין אלא למזרזין

עיקר כוונת הקרבן

"זאת תורת העולה הוא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו" (ויקרא ו, ב).

צריך להבין מדוע נכתבה "היא העולה" בוא"ו "הוא העולה", וגם מה שסיים "תוקד בו" דהיה לו לומר 'ואש המזבח תוקד בה' דהיינו בעולה. ויש לומר, דבא ללמדנו דעיקר הקורבן זה שיחשוב המקריב הקרבן שעל חטאו היה ראוי שהוא בעצמו יהיה עולה. ולכן בכתיב נכתב "הוא העולה" דהיינו הוא היה צריך להיות העולה. וסיים "תוקד בו", שהאש שעל המזבח היה ראוי שתהיה יוקדת בגופו ותשרוף אותו בעצמו, ולכן רק אם חושב כך הרי שאז הקב"ה מקבל קרבנו ומכפר עווננו.

(אמרי ברוך - רבי ברוך אברהם טולידאנו)

*

רוממות האדם בעבודתו לאלקיו אפילו בדרך בזויה וְלִבְשׁ הַפְּהֵן מִדּוֹ בַד וּמְכַנְסֵי בַד יִלְבַּשׁ עַל בְּשָׂרוֹ וְהָרִים אֶת הַדְּשָׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשֹׂמוֹ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ" (ויקרא ו, ג).

והנה המצוה הראשונה שהזכיר לצוותו הנה היא, "ולבש הכהן מדו בד... והרים את הדשן". ציוהו ללבוש בגדי כהונה אשר יתפאר בהם ובהם ירים את הדשן, להראות שמעלת האדם הגדולה אשר בה נחשב היא בעשותו עבודה לאלהיו, ואפילו בדרך הבזויה בעיני הבריות זו היא רוממותו (עי' חוה"ל שער הכניעה).

וכן מציינו שבני גרשון ובני מררי נתן להם לשאת משאות בעגלות אחר אשר הבדילים ונשאם לעבודתו. ולבני קהת, שהיו חשובים יותר, לא נתן עגלות כי "עבדת הקדש עליהם פתח יִשְׂאוּ" (במדבר ז, ט). וזו המלאכה בזויה יותר בעיני הבריות. וגם נשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן היתה פקודתו שמן המאור וקטורת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה. היה בארבעת דברים אלו משא גדול. והיה נושאן בימינו ובשמאלו ובתוך חיקו ועל כתפיו (ירושלמי פ' המצניע).

וכן מציינו שהשיב דוד המלך את מיכל בת שאול על אשר בזתה בלבה לדוד בהיותו מפוז ומכורכר לפני ה' ואמרה "מה נִכְבַּד הַיּוֹם מִלְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינַי אֲמָהוֹת עֶבְדֶיךָ פְּהֻלּוֹת נְגִלוֹת אַחַד הַרְקִים" (שמואל ב' ו, כ). השיבה וְנִקְלַתִּי עוֹד מִזֹּאת וְהִיְתִי שָׁפֵל בְּעֵינַי וְעַם הָאֲמָהוֹת אֲשֶׁר אֲמַרְתָּ עִמָּם אֲבָבְדָהּ, ואם אהרן ובניו הכהנים המשוחים, ודוד המלך אשר היו עושים בעבודת השם מעשים כאלו קל וחומר לשאר העם. וכן נהגו בקהלות רבות שכשיהיה אפילו גדול הקהל קולו ערב שיעשה עצמו שליח ציבור בראש השנה ויום הכפורים ואם ידע לתקוע שופר הוא יתקעהו. (דרשות ופירושי רבנו יונה גירונדי)

"צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה וכו'" (ויקרא ו, ב). "צו את אהרן". אין צו' אלא לשון זרוז מיד ולדורות. אמר רבי שמעון, ביותר צריך הכתוב לזרוז במקום שיש בו חסרון כיס" (רש"י). התורה משתמשת בלשון "צו", להורות על צורך מיוחד בזירוז. מכיון שבהקרבת קרבן עולה יש משום חסרון כיס, על כן נצרכו לציווי מיוחד, כדי לזרזם.

אולם כבר לימדנו חז"ל (ספרי במדבר א'): "אין מזרזין אלא למזרזין". אין הזירוז מועיל לכל אחד. רק מי שהוא בבחינת "מזרז", ניתן ומועיל לזרוז. והדבר צריך ביאור, הרי אם האדם הוא כבר "מזרז" למה צריך לזרוז? על כרחנו - ביאר מרן המשגיח הגר"מ חדש זצ"ל - הכוונה היא, שראוי ונכון לזרוז רק למי שהוא עצמו מוכן, מסוגל, ורוצה לקבל את הזירוז. אבל מי שאינו רוצה שיזרוז אותו, כל הזירוזים שבעולם לא יועילו לו.

ומרן המשגיח זצ"ל היה מוסיף על זה משל. כאשר תרגולת מתפלשת בעפר, אם ינסה אדם לנקותה, בכל מיני תכסיסים, הדבר לא יצליח בידו. אך ברגע שהתרגולת עצמה תנענע בכנפיה - בניסיון להתרומם אל על, תיכף היא תתנקה מכל האבק שבנצוצותיה (ועיין בר"ר ע"ה א). כך האדם, זר יוכל לזרוז, להוכיחו ולהטיף לו מוסר, אולם כל זה לא יועיל מאומה כל עוד האדם לא יתאמץ בעצמו להתנקות מחטאיו ועוונותיו ולרומם את עצמו בעבודה רוחנית. רק כאשר יעשה כן, יצליח להתנקות מכל חטאיו, כאבק פורח.

בהתאם להבנה זו, שעל האדם לזרוז את עצמו תחילה, היתה למרן המשגיח הגר"מ חדש זצ"ל הנהגה מיוחדת. כל שיחותיו המוסריות נאמרו רק לכאלו שרצו שיזרוז אותם בעבודה המוסרית. לכן הוא היה מדבר בקול נמוך, כמעט בלחשיה, באופן שהספסלים האחוריים לא היו מצליחים לקלוט את דבריו. אולם הוא סבר שבלאו הכי הדברים לא ישפיעו על היושבים בספסלים האחוריים, שכן אין הם מעוניינים שיזרוז אותם. אלו המעוניינים שיזרוז אותם בעבודה המוסרית, הרי היו תופסים מקום בספסלים הקדמיים.

והיתה לו למשגיח זצ"ל עוד הנהגה מיוחדת. כל אימת שהתלמידים רצו לשמוע דברי מוסר מפיו, הם היו צריכים לבקש זאת. אפילו ביום הקבוע לשיחה מוסרית, הוא לא היה נעמד בכדי להתחיל ולמוסר את שיחתו, עד שאחד מהנוכחים היה ניגש לבקש זאת ממנו. וטעמו ונימוקו עימו - רק אם יש צמאון ורצון לשמוע דברי תוכחה וזירוז לעבודת ה' יש טעם להשמיעם, שאם לא כן הדברים ילכו לבטלה ולא יבדו. לכן התלמידים היו צריכים לבטא את רצונם לשמוע דברי מוסר, על ידי בקשה מיוחדת שאכן המשגיח ישמיע אותם.

ובעצם, היסוד הנ"ל מבואר בדברי רבינו יונה (שע"ת סוף שעי"ב): "היה הלל ע"ה אומר: 'אם אין אני לי מי לי? וכו'". ביאור הדבר - אם האדם לא יעורר נפשו מה יועילוהו המוסרים, כי אף על פי שנכנסים בלבו ביום שמעו, ישכחם היצר ויעבירם מלבבו, כענין שנאמר: "וחסדכם כענן בקר", ונאמר: "כסף נבחר לשון צדיק לב רשעים כמעט". פירוש: מוסר הצדיק זך בלי סיג ולשונו נבחר, אבל לב הרשעים השומעים מוסרו רגע אחד הוא וכו'. אכן צריך האדם בשמעו המוסר, לעורר נפשו ולשום הדברים אל לבו, ולחשוב בהם תמיד, ועליהם יוסיף לקח, ומלבו יוציא מלין, ויתבודד בחדרי רוחו, וישב יפהוך יד תוכחתו על נפשו, ולא יסמוך על תוכחת המוכיח לבדו. ותוכחתו לבקרים ולרגעים תהיה, עד אשר תקבל נפשו המוסר, ועד אשר תטהר". והרי דברים מפורשים יוצאים מפיו רבינו יונה, שאף על פי שהמוסר שמשמיע הצדיק הוא "זך בלי סיג, ולשונו נבחר", עם כל זה הדברים לא ישפיעו על השומע, כל זמן שהוא לא "יעורר נפשו לשום הדברים אל לבו, ולחשוב בהם תמיד".

רבים הם הדברים היכולים לעורר את האדם לשמוע אל קול הצו האלקי המעוררו ומחזקו תמיד ליתר דקדוק בשמירת המצוות, להקדשת עתים ללימוד התורה, ולזהירות בכבוד החברים וכדומה. אך האדם נוטה להתעלם - "בל יחת מהעתיד הודאי, עת יפקוד ה' על כל מפעליו, ובשפטים קשים יוסר" (לשון הגר"י סלנטר זצ"ל באגרת המוסר). אולם חובתנו היא: "לתת אוזן קשבת אל השכל, להשכיל על דבר אמת, לחשוב שכר עבירה כנגד הפסדה" (שם).

והנה כאשר ניתן "אוזן קשבת אל השכל להשכיל על דבר אמת, הרי נמצא על כל צעד ושעל מעוררים המסוגלים להקיץ את האדם מהתרדמה הרוחנית שהוא עלול להיות שרוי בה. מחובתנו להיות בבחינת "מזרזים" - נכונים לשמוע דברי זירוז לעבודת ה'. כאשר אנחנו נוטה אוזן קשבת בבחינת "מזרזים" נמצא שכל הבריאה בכלל, והתורה הקדושה בפרט, הם כולם "מזרזים" בלי הפסק לעבודת ה'.

ט"ו אדר ב' תע"ב: הגאון רבי צבי הירש קאיינדנוור זצוק"ל בעל "קב הישר"

אלה תולדות

רבנו ר' צבי הירש זי"ע נולד לאביו הגאון המפורסם רבי אהרן שמואל קאיינדנוור זצ"ל בעמ"ח ספר "ברכת הזבח" על קדשים, וספר "תפארת שמואל" על הרא"ש וספר "ברכת שמואל" עה"ת וספר "אמונת שמואל" שו"ת, שם משפחתו על שם העיר קוידנוב הסמוכה למינסק שבה נולד.

בית אביו

אביו כיהן כרב בקהלות גדולות ומפורסמות ביניהן: בריסק דליטא, פיורדא, פרנקפורט דמיין, ובסוף ימיו בק"ק קראקא - עיר מלאה חכמים וסופרים, ברוב המקומות היה תופס ישיבה ומרביץ תורה לרבים.

ומעניין הוא תיאורו של הבן ה"ה רבנו זי"ע על האוירה והתכונה המיוחדת של אביו הרב ותלמידיו: "הן היו עומדים תלמידים צפופים ומשתחיים רווחים להדר גאונו, וכנשר יעיר קנו - עמד על כנו, על גוזליו ירחף ולקחם תחת אדרתו וכמטר סוחף, יפרוש כנפיו לתימן, להמטיר עליהם מן, להשמיע דברי עתיק יומין, ברוב תעצומות ועוז בנה מצודים, בלשון למודים.. עוף הפורח נשרף מהבל פיו ולפידים, מאיר עיני התלמידים, החרדים אל דברו... ומתלמידים יצאו גדודים, דורשי רשומות עולים ויורדים, בשבתות ומועדים". מדבריו הנמצאים והמרגשים של הבן יש ללמוד על היחס האבהי של הרב לתלמידיו ועל ההתלהבות דקדושה ששררה בביהמ"ד בעת הריתחא דאורייתא באמירת השיעור.

בגזירות ת"ח נמלט מוילנא יחד עם גדולי התורה ששכנו בה - ביניהם בעל 'באר הגולה' בעל 'שער אפרים' והש"ך - למדינות שונות מהן הולנד, אשכנז, ומורביה (עיין לעיל עמ' טו), אחרי מסע נדודים נתקבל בק"ק קורוב הסמוכה ללובלין, ובשנת תט"ז בעת מלחמת רוסיה ושוודיה עם פולין - בו נספו שתי בנותיו הקטנות, וגם הוא ובנו יחידו ה"ה רבנו היה כפסע בינם לבין המות - ברח למדינת אוסטריה ונתקבל שם לרב.

בספרו "ברכת הזבח" הספר היחיד שנדפס בחייו ע"י חתנו ותלמידו רבי מנחם נחום כ"ץ אחיו של הש"ך, רואה המחבר מעין "קרבת תודה", חש חובה לספר בהקדמתו את כל הקורות אשר מצאוהו, ונותן שבח והודאה להשי"ת, וכך מתאר הוא את מצבו האישי "סבבוני, כתרונני... הכונו פצעוני... הייתי מושלך ברחוב בראש כל חוצות מתגולל בדם והייתי רעב ללחם וצמא למים.. הפשיטו מעלי לבושי ונשארתי בכתונת לבד ופעמים רבות אשר הוציאוני הליסטים להריגה ופשטתי את

צוארי כצאן לטבח... וה' ברחמיו המרובים - הוא מסיים שם - הותיר אותי להיות שריד ופליט... להחיות את בני וטפלי דתלי בי, ויצילני מחרב ממש ונשא אותי על כנפי נשרים בנסים באותות ומופתים גדולים... והביאני לשלום... למדינת מעהרין לקהלה מפוארה.. בעלי תריסין וחכמי ישיבה ק"ק ניקלשבורג החזיקו ידי בתורת ה' ושמחה נספחו אלי עדרים עדרים לשאוב מבארי..."

בהקדמה לספר "ברכת שמואל" עה"ת שנדפס אחר פטירתו ע"י בנו רבנו - מוסיף הבן פרטים חשובים בקשר למאורע המעציב בשנת תט"ו: "בעבור עליו צרות רבות תכופות וסמוכות זו לזו.. כמעט למרמס נתנני בידי לא אוכל קום, בידי אכזרים חרב היוני, בהפוך ה' ערי מדינות פולין ק"ק לובלין ואגפיה... הכוני פצעוני כמעט חיים בלעוני בק"ק קורוואה, כל אלה ראיתי בעיני... אני הגבר, גם אבי הגאון המחבר ז"ל שהיה רוצה להציל נפשו ונפל מאיגרא רמא לבירא עמיקתא ושף הרגל מדוכתיה... קרא אבי מן המיצר, ויזעק "שמואל" אל ה'... כי נוטל מאתנו כסף וזהב וספרי קודש לאין מספר ונהרגו שתי אחיות... ארץ אל תכסי דמן.. ועלינו יגין זכותו להתכפר, ואני הפעוט, כרוך הייתי עדיין אחר אמי ואבי והייתי מתפלל בעפר בעבור חרב הנתוש על צווארי... אך בעצת ה' - הוא מסיים - עצת רשעים תופר ויתפלל "שמואל" אל ה', אל תעש לנער כלה, כי הוא בן יחידי ונפשו קשורה בנפשי בחמלה, ויעתר לו נורא עלילה, והצילני מן החרב המכלה, ולכן אגיש לו מנחה בלולה..."

צרות רבות פקדוהו

רבים הם ההרפתקאות דעדו על רבנו זי"ע בהיותו ילד קטן וכדבריו בהקדמתו לספר ה"נל, בגיל יותר מבוגר כאשר היה כבר בעל משפחה שומעים אנו על צרה גדולה שפקדה אותו בעקבות מלשינות ומסירה, ונתפס בבית הסוהר הוא ומשפחתו, וכך מספר הוא את המאורע המביש, בהקדמתו לספר אביו "תפארת שמואל": "קם עלי איש אחד למטה רשע... ביקש לעקור ביצתי ולא על עצמו יצא אלא על הכלל כולו יצא, ועי"ז באתי במצודה רעה... ברזל באה נפשי עם זוגתי היקרה ונוטל ממני לעיני הוני ומחמד עיני... ולא נשאר בידי כי אם גויתי, באשר ששם עלי עלילות שקרים.. ולולא חסדי ה'... שנתן לי חן וחסד בעיני השררה יר"ה אזי חיים בלעוני חנם... ועי" כן הוכרחתי לטלטל עצמי בטלטולא הקשה עלי למרחקים... למצוא מזור ותכף למכאובי ולהציל נפש בני אשר הוא עדיין במצודה ובבית הסוהר בק"ק סלוצק".

את כל מה שעבר עליו רואה הוא כעונש על אשר לא הדפיס את ספרי אביו, ואכן מיד כאשר הוא מגיע מפולין לאשכנז לקהילה המפוארה ועתיקת היומין פרנקפורט דמיין ראשית מעשהו הוא הדפיס ספרי אביו כדבריו: "בעת צרה נדר נדרתי... אם יהיה אלקים עמדי ושמרני.. להצילני מיד הקמים עלי, ויביאני למחוז חפצי למקום בית חמי [ה"ה הקצין המנוח כהר"ר יצחק גאנז כ"ץ ז"ל מק"ק פ"פ דמיין] היא קרתא קדישא פרנקפורט דמיין יצ"ו, אזי אאזור חלצי להביא ספר הלזה על מזבח הדפוס..."

וכך הוא מציין "שכל מטרתו בהדפסת הספר הוא לזכות הרבים להגדיל תורה ולהאדירה" ועוד מטרה "להציל נפשות בני ביתי מבית האסורים" (כפי הנראה היה זקוק לסכומי כסף כדי לפדות את בני משפחתו שהיו עדיין אסורים).

גם במהדורא ראשונה של ספרו "קב הישר" שיצא לידו כעשר שנים אח"כ בשנת תס"ה, הוא רומז בהקדמתו לאותו אירוע מעציב ומודה לה' שהצילו ממות לחיים ומכור הברזל הצילו, עד שעזב את ארץ מולדת אבותיו והגיע לבית חותנו ולא נשאר בידו כי אם חיבור זה - הספר "קב הישר" - אשר חברו לזכות בו הרבים להורות הדרך הישר והטוב.

פטירתו

רבנו האריך ימים עד שנת תע"ב בשושן פורים אותה שנה יצאה נשמתו הטהורה, בקדושה ובטהרה ונפטר לחיי עד, ומנו"כ בפרנקפורט דמיין.

ספריו

רבנו השאיר אחריו את ספרו המפורסם "קב הישר". זה קרוב לשלש מאות שנה תופס הספר מקום נכבד כאחד מספרי המוסר החשובים מהראשונים במעלה. רבנו השכיל בחכמתו ותבונתו בנוסף למאמרי חז"ל המרובים מני ספור בכל עיני מוסרים ומידות שאסף בספרו, עוד הוסיף למסוך לתוך מסורת ההלכה האשכנזית ומנהגיה העתיקים, מנטפי חכמת הקבלה ומוסריה. צועד הוא בספרו בעקבותיו של בעל השל"ה הק' ומשלב בדרך נפלאה הנהגות ישרות מבית מדרשם של רבותינו גדולי אשכנז הקדמונים, עם דברי חכמתם והנהגותיהם של המקובלים - תלמידי וגורי האריז"ל, אשר יסודותם בהררי קודש.

נוסף על כך מרבה הוא להסמיך מדברותיו ומוסריו על דברי הזהר הק' שמעתיקם פעמים רבות באריכות ומתבלם בדברים המתיישבים על הלב ומושכין לבו של אדם ליישר עקמומיות אורחותיו, ללכת בתמימות בדרכי ה'. ונשגבים הם דברי הקדוש המגיד מקאזניץ

ז"ע (מובא בספר 'מאיר עיני חכמים' אוסטרובצה ריש פ' אמור) "כשלומדים מאמר מהזהר בספר "קב הישר" יותר מסוגל להתעוררות ממה שלומדים בספר הזהר עצמו".

חלק גדול מספרו של רבנו מבוסס על הספר "יסוד יוסף" מאת רבו הגדול החסיד והמקובל המפורסם רבי יוסף יוסקא זצ"ל בנו של הגאון החסיד המקובל האלוקי מופת דורו (כך מתארו החיד"א בשם הגדולים בערכו) מו"ה יהודה יודל זצ"ל שהיה אב"ד בק"ק קאוולי והגליל, מחבר הספרים 'קול יהודה' על שו"ע או"ח וחבור גדול על הרא"ש.

ברוב המהדורות של הספר "קב הישר" יש הסכמות מגדולי הדור המשבחים ומהללים אותו ואת מחברו, הם מציינים שהספר מלא וגדוש יראת ה' טהורה ומוסר השכל, סיפורים נפלאים המעוררים את הלב לתשובה וללכת בדרך ישרים וטובים. בהוצאה ראשונה של ספרו (שהופיעה גם במהדורת כ"ס הנוחה לטלטל) ישנה הסכמת הגאון הגדול והמפורסם רבי נפתלי כץ בעל 'סמיכת חכמים' המתארו "האלוף המרומם התורני כבוד שמו... טרח ואסף וליקט ספר הנחמד הנקרא "קב הישר". באותה מהדורה נמצאת גם הסכמת הגאון המפורסם רבי שמואל כץ אב"ד דרמשטאט הכותב: "ספר מוסר הנקרא "קב הישר" מעט הכמות ורב האיכות".

הגאון הגדול רבי יוסף תאומים אב"ד פרנקפורט דאדר בעל 'פרי מגדים' כותב במעלת יחודו: "ספר הנחמד 'קב הישר'... אין בנמצא כי אם אחד בעיר ושנים במשפחה, ומי שיש לו גונזו אותו בחדרי משכיתו ואין חכמים מודים למי שגונזו ספר רפואת הנפש מרפא לנשמה וגוף, שכל דבריו נאמרים בהשכל ומוסר, פנים בלשון הקודש ולמטה בלשון אשכנז לקיים באר היטב, ישמחו הקונים בו שיהיה לכל נפש לת"ח וע"ה ונשים כולם ישבעו מטובה".

הספר שיצא לאור בשנת תס"ה - תס"ו הופיע בעשר מהדורות בעשרות השנים הבאות, עובדה המעידה על תפוצה נרחבת בתנאי ההדפסה בימים ההם. עד כמה שהספר נתחבב על המוני בית ישראל תשמש ההוכחה שעד

היום ידועים לנו למעלה משמונים מהדורות! מארצות שונות ממזרח וממערב, ובכללם מהדורא מיוחדת בשפת לאדינו, היא שפת הז'רגון של יהודי ספרד, הסיבות שתרמו לכך הם, לשונו הקלה והשוטפת של הספר, שילוב הסיפורים והעובדות המעוררות ומלהיבות את הקורא והלומד, וגם מה שחשוב היה בארצות פזורי ישראל, התרגום לאשכנזית - מדוברת שהופיע מתחת למקור בלשון הקודש מעשה ידי המחבר עצמו, כך נתקבל הספר גם בקרב המוני העם שלא התמצאו דיים בלשון המקור, וביחוד הנשים שלא הבינו אותו כלל (עיין לעיל מה שהבאנו דבר זה בשם הפמ"ג). [לאחרונה בשנת תשנ"ג יצא לאור הספר "קב הישר" במהדורא חדשה ב' חלקים עם הוספות רבות ברוב פאר והדר ע"י הרב ר' אברהם שיינברגר שליט"א].

כאמור, נתפרסם הספר תוך תקופה קצרה והשאיר רושם חזק על כל קוראיו. גדולי הרבנים הביאו מדבריו ונשאו ונתנו בהם, החיד"א שנולד רק כשתים עשרה שנה אחריו בשנת תפ"ד, מזכירו רבות בספריו, וממליץ עליו כספר מעורר ליראת ה', וכפי הנראה היה מצוי על שלחנו בעתות רצון, גם בעל הפמ"ג שחי באותו דור מביא מדבריו בספר הדרוש שלו 'המגיד'. בעל 'לקוט מעם לועז' שהיה בדורו וחי בצפת, הכיר אף הוא בחשיבות הספר ומביאו עשרות פעמים, ובכמה מקומות אף העתיק פרקים שלמים.

בעל 'שבת של מי' הגאון המפורסם רבי יעקב שמשון שבתי מסיניגאליא בן דורו של החיד"א וידידו, מביא מדבריו של רבנו (בס"י צו) בקשר לנס פך השמן של חנוכה, ומאריך לפלפל בהם, ומסיים: "זו היא כוונת הרב בעל 'קב הישר', דגברא רבא אמר מילתא וצריך לדקדק ולבארה". כן מרבה להביאו הגאון המפורסם רבי חיים פלאגי' בספריו 'כף החיים' 'מועד לכל חי' ועוד. ומענין שבספר 'גל יעקב' עה"ת להג"ר חיים יעקב מרדכי גאטליב ממישקאלץ זצ"ל (עיין אודותיו בספרנו על חודש תמוז עמ' קצג) מעתיק בליקוטים שבסוף הספר את הפרק ק"ב מקב הישר שנשמט בחלקו מכל הדפוסים המאוחרים מפחד הצנזורה ומוסיף עליו עוד

ענינים נפלאים. אכן גדולי הצדיקים והחסידים במשך הדורות הצביעו עליו כעל אחד מספרי המוסר החשובים המעוררים ליראת ה' ושיום לכל נפש, מרן בעל החת"ס ז"ע מדגיש בצוואתו: "והבנות יתעסקו בספרי אשכנז בגופם שלנו המיוסדים על אגדת חז"ל", ומציין על כך בעל 'לב העברי' (ח"א דף כה). להגאון רבי עקיבא יוסף שלזינגער זצ"ל שכוונתו לספרים שיצאו ע"י מצדיקי הדור כגון "קב הישר" ועוד. בעל 'תורת חסד' להג"ר מרדכי ראהטשטיין זצ"ל כותב בהקדמתו: "שהספר הק' "קב הישר" היה שגור בפי רבנו הצדיק הקדוש הרבי ר' אלימלך מליזענסק בעל נוע"א ז"ע ולמד וחזר עליו עד ק"ב פעמים כמנין שם הספר ופרקיו. (עיין לקמן עוד בשם מרן מהר"ש מבעלזא ז"ע).

האדמו"ר רבי מנחם מנדל בעל 'הצמח צדק' מליובאוויטש ז"ע מתווה דרך ליראת ה' לאחד מגדולי תלמידיו ומורהו ללמוד את הספר "קב הישר" (לקוטי דיבורים מהרי"ץ ח"א עמ' 54). כ"ק מרן אדמו"ר מהר"ש מבעלזא ז"ע סיפר על עצמו שלמד את הספה"ק "קב הישר" ק"ב פעמים [כמנין ק"ב] והעיד כי היראת שמים שלו שאב מדברי כיבושין של ספר קדוש זה, הגה"ק ר' פנחס מנחם מפילץ בעל ה'שפתי צדיק' ז"ע כותב בצוואתו (הנדפס בסוף ספרו הנ"ל צוואה ה') לבניו: "נא מנשים בנותי וכל כלותי ילמדו בנותיהם 'שבט מוסר' ו'קב הישר', או 'מנורת המאור' עכ"פ בכל שנה ב' פעמים, להכניס יראת שמים בלבם וכן ילמד כל אחד לבניו... 'שבט מוסר' ו'קב הישר' פעמים רבות שיכנס בלבם מוסר וצניעות".

מרא דארעא דישראל הגה"ק רבי יוסף צבי דושינסקיא זצ"ל במכתב התעוררות לקראת הימים הנוראים ששלח לאחיו כותב בזה"ל: "ובזה הנני להכפיל בקשתיל להתמיד בלימודך... ונא ליזהר לקרות הרבה ספרי מוסר, ספר 'פלא יועץ', 'קב הישר', אחד לפנה"צ ואחד אחר כן, אבל לא בראיה בעלמא רק להוציא מן השפה לחוץ". (תולדות המחבר הנדפס בתחילת הספר "קב הישר" מהדורת הרב ר' אברהם שיינברגר שליט"א שנת תשנ"ג).

ומה נפלאו דברי המדרש תנחומא פרשת תצוה, אמר רבי חנינא סגן הכהנים אני הייתי משמש בבית המקדש ומעשה נסים היו במנורה, משהיו מדליקין אותה מראש השנה לא היה מתכבה עד שנה אחרת, ופעם אחת לא עשו הזיתים שמן התחילו הכהנים לבכות, ואמר רבי חנינא סגן הכהנים אני הייתי בבית המקדש ומצאתי מנורה דליקה יותר (בלא שמן או במועט שמן היתה דליקה זמן יותר ארוך) ממה שהיתה דליקה כל השנה. הורו בזה דאף על פי שהמנורה תאיר בדרך נס ג"כ, וגם אם לא יעשו הזיתים שמן, עלינו לקוות לה' כי לא תכבה אורה, וכמו שכתוב (תהלים יח, כט) "כִּי אֶתֶּה תִּאֵיר גְּרִי ה' אֱלֹהֵי יִצְחָק תִּשְׁפִּי", וכתוב (מזכה ו, ח) "אֵל תִּשְׁמְחֵי אֲיֻבָתִי לִי כִּי נִפְלְאֵי קִמְתִּי כִּי אֲשַׁב בַּחֲשֹׁךְ ה' אֹר לִי", בכל זאת אמר הקב"ה "כתית למאור" לכתת עצמנו במסירות נפש ולהוסיף שמן במנורה לטוב לנו כל הימים.

"וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תִּנְקַד בּוֹ לֹא תִכָּהּ וּבְעֵר עֲלֶיהָ הִנְהוּן עֲצִים בְּבִקְרוּ בְּבִקְרוּ וְעָרַף עֲלֶיהָ הָעֵלֶה וְהִקְטִיר עֲלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלֵמִים" (ויקרא ו, ה).

התורה רמזה בכאן שאף על פי שהאש על המזבח תוקד בו [והוא הבטחה שכן יהיה] גם בדרך נס, כי האש תרד מן השמים, בכל זאת מצוה להביא מן ההדיוט, ומן האש הזה להדליק המנורה (כמו שכתב רש"י בפסוק ו). וכן תורת ישראל אעפ"י שמתקיימת בדרך נס, וכמו שאמרו חז"ל במדרש נשבר הפטיש ונבקע הסדן והספיר לא זו ממקומו, כי למרות כל המועקות הנוראות והאינקביזיציות האיומות, תורת ישראל מתקיימת בעצם תקפה וזהרה, בכל זאת עלינו להחזיקה בכל כוחנו ולתת עצים בבוקר בבוקר, ולגדל את בנינו הצעירים על ברכי תלמידי חכמים, בבוקר חלדם, באביב נעוריהם, להקריבם על מזבח ה' ולהדליק בקרבם אש קודש.

זה אינו, דהיינו דוקא בדאית ליה מקודם קנין גזילה ובזה הוא דמהני שינוי מעשה, משא"כ בבן האוכל משל אביו אם אינו מתכוין לקנות איך יוכל לקנות, נהי דלא עשה שום עבירה אבל הרי אין לו קניני גזילה ושפיר יתכן דחשיב כל הזמן כאוכל מצה של האב. וליישב מנהג העולם יש לומר דסומכין על דעת מהר"י קורקוס והכסף משנה בדעת הרמב"ם (פ"ו מביכורים ה"ד) דלענין "לכס" דמצה סגי בהיתר אכילה ולא בעינן שהיא ממש שלו. גם אולי יש לסמוך על זה דכשנוטלה הריהו קונה המצה כדין חצרו של אדם שקונה לו אף שלא מדעתו. ומ"מ הנכון הוא שיכוון בעה"ב לזכות להם המצה, והם יכוונו לזכות].

מותר למדוד או לשקול בליל יום טוב את כמות המצה, וכן את כמות היין שמכיל הגביע, לצורך קיום מצוות הלילה כדין [וכמש"כ ב"כף החיים" סי' ש"ו (סקס"ג) בשם "פתח הדביר" דמעיקר הדין שרי (ורק כתב שם דמהיות טוב ישקול רק כנגד כלי עיי"ש). ואף שה"כף החיים" עצמו חולק עליו, דבריו צריכים עיון, דלמה תגרע שקילה הניכרת שהיא למצה, כמו גביע או מצה, ממדידה לשם מצוה. ונהי דשקילה חמורה ממדידה, והיינו משום דאית בה מעשה טפי, מ"מ בנידון דידן של מדידת מצה או גביע דניכר שהוא למצה, מסתבר דלא חמור יותר ממדידה של תחום שבת, אשר נראה כאילו מודד שטח למכירה וכדומה ואפילו הכי שרי, והכי נמי בנידון דידן].

מותר להביא מצות מהודרות דרך רשות הרבים ביום טוב, אף על פי שיש לו בביתו מצות אחרות [ואע"ג דקיי"ל דלא הותרה מלאכה ביום טוב אלא לצורך דבר השווה לכל נפש (עיין סי' תקי"א ס"ד ובנו"כ שם, ובמ"ב סק"א) והידור זה שהוא רוצה בו הרי אינו שווה לכל נפש, אפילו הכי נראה דשרי להוציא דרך רה"ר לצורך כך, והוא הדין ללוש ולאפות וכו', דסוף סוף אכילת המצה הריהי צורך השווה לכל נפש ככל צרכי אוכל נפש, ואף שהצורך בסוג מסוים זה אינו שווה לכל נפש מ"מ כיון דעיקר הצורך שווה לכל נפש שרי].

המסובים על שלחן בעל הבית, מנהג העולם שאין זוכין במצה שאוכלים למצוה כדי שתהא המצה שלהם, אך ראוי למדקדקים להדר בכך [וכמו שכתבו כמה אחרונים (עיין "שפת אמת" בסוכה ל"ה ע"א ד"ה אתיא, ועוד) דכיון דבעינן "לכס" במצה כמבואר בשו"ע סי' תנ"ד (ס"ד) ע"פ הרא"ש בפסחים (פ"ב סי' י"ח) צריכים גם האורחים הסועדים על שלחן בעה"ב לכוין לזכות במצה כדי לחוש להשיטות (עיין נדרים לד, ב) שאין האורח קונה ממילא ע"י האכילה ברשות בעה"ב (ועיי"ש בשפ"א שכתב שהעולם אין נוהרים בזה), והוא הדין בנוי הסמוכים על שלחנו. ואין לומר דזכה בהמצה ע"י הלעיסה, וכמו שהקשה ה"מקור חיים" סי' תנ"ד סק"א (והגרעק"א בשו"ע שם) אהא דמבואר בשו"ע שם (ס"א) דאין יוצאין במצה גזולה משום דבעינן "לכס" הרי ע"י הלעיסה קנאה בקנין גמור מטעם שינוי,

ונראה הענין בזה, דפסוק זה נאמר בפרשת קרבן עולה, והרי אמרו חז"ל שקרבן העולה בא על הרהורי הלב, וז"ל הרמב"ן (ויקרא א, ד): "וראיתי באגדה בויקרא רבא (ג, ו), תני רבי שמעון בן יוחאי, אין העולה באה אלא על הרהורי עבירת הלב. אמר רבי לוי, מקרא מלא הוא 'וְהֶעֱלָה עַל רֶחֱקֶם הָיָה לֹא תִהְיֶה' (יחזקאל כ, לב), העולה מכפרת על העולה על רוחכם. וכן באיוב הוא אומר 'וְהֶעֱלָה עֲלוֹת מִסְפָּר כֶּלֶם פִּי אֲמַר אִיּוֹב אוֹלֵי חֲטָאֵי בְנֵי וַיִּכְרְוּ אֱלֹהִים בְּלִבָּם" (איוב א, ה). הדא אמרה אין העולה באה אלא על הרהורי הלב. והטעם, שלפי שהוא חטא שאין מכיר בו אלא ה', לפיכך כולה כליל לה".

עוד אמרו חז"ל (ילקוט ויקרא פ"ו רמז תקט), אמר ריש לקיש, מאי דכתיב (ויקרא ו, יז) "זאת התורה לעולה למנחה וגו', כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם. וב"כלי יקר" (ו, ב) ביאר בזה וז"ל: "הוא העולה", שנחשב לו עסק התורה, שנקראת 'תושיה', שמתשת כחו של אדם, כאילו הקריב הוא את עצמו לעולה. ואל תאמר שעסק התורה דומה להקרבת עולה על דרך העברה, שהרי באמת אין כאן לא מוקד אש ולא מזבח, ת"ל "על מוקדה על המזבח", כי אש התורה אשר בקרבנו דומה לאש המזבח.

ובהמשך דבריו שם כתב ה"כלי יקר": ואמר "ואש המזבח תוקד בו" ... אם באש דת התורה ידבר, פשוט שהוא תוקד בו ממש, ושורף בו כל מחשבה רעה וכל בהמיות שבו, עכ"ל. והוא על דרך שאמרו חז"ל (קידושין ל, ב) כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל, בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו וכו'. ועוד אמרו (הקדמת איכ"ר, ב) הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, מתוך שהיו מתעסקין בה, המאור שבה היה מחזירן למוטב.

ומעתה נראה שזהו הביאור בכך שאמירת פסוק "אש תמיד" היא סגולה להינצל ממחשבות רעות, שזהו רמז לעולה הבאה על הרהורי הלב, והיא המלמדת אותנו שהחובה היא שאש דת התורה תוקד על מזבח הלב תמיד ולא תכבה, והרי כאשר הלב מלא בתורה ממילא זה מכריח את היצר של מחשבות רעות, שהתורה היא התבלין ליצר הרע והיא המחזירה את לבבו למוטב.

הנהגה ההלכה היא שאף על פי שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט, והיינו (ע"ד הרמז) שעל ידי שהאדם מדליק את אש התורה ע"י לימודה ועמלה, על ידי זה הוא זוכה להבטחת "לא תכבה" - שסגולת אש התורה לא תכבה בקרבנו, להצילו ממחשבות רעות והרהורים רעים. (מוסר דרך אפיקי חיים - הרב מנחם צבי גולדבאום)

והנה רש"י הביא דברי תורת כהנים, אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות, אמר רבי שמעון ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש חסרון כיס, כלומר כי בזמן שבני ישראל יושבים שלווים בצל הכסף ופרנסה טובה אינם צריכים זירוז כל כך, אבל במקום "שיש חסרון כיס" שבני ישראל בגלות המר ובנפשם יביאו לחמם, וברוב יסורים ישיגו פרנסתם, אז צריכים זירוז ביותר לעוררם להחזיק עץ החיים. וכמו שאמר החוזה (מלאכי ג, י) "וּבְחִנּוּנַי נָא פְּזֹאת אֲמַר ה' וְכו' אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אַרְבּוֹת הַשָּׁמַיִם" [בשעה שלא אפתח לכם ארובות השמים ואוצר הפרנסה] וְהִרְקִיתִי לָכֶם בְּרֶכֶת עַד פְּלִי ד'. אם תעמדו בנסיון כזה להחזיק התורה בגלות מתוך עוני ומחסור, אז אריק לכם ברכה עד בלי די. (כרם הצבי - רבי צבי פרבר)

אדוני אבי זקני הרב הקדוש רבי שמואל שמריהו אבד"ק אוסטורבוצא זצ"ל כותב: "והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה", נראה לפרש דעיקר ניצוח היצר שלא ישלוט באדם הוא כשירגיל האדם להתלהב למסור נפשו לה' בערב ובבוקר לקבל עליו ארבע מיתות, ובזה ינח תאוות האדם, כיון שמרגיל עצמו בעבודה רבה למסור נפשו, בטלו ממנו התאוות, וזה פירוש "אש תמיד", שיבעור בלבו תמיד שיהיה על המזבח לקרבן, כדאיתא בזוהר הקדוש (עיין בזוה"ק חלק א דף פ' סוף ע"א) שהנשמות ישראל הם נקרבים על המזבח העליון ע"י המלאך מיכאל (עיין גם תוספות במנחות קי, ב ד"ה ומיכאל), ממילא "לא תכבה", ל"א היינו היצר הרע שהוא כלא נחשב כמו שכתוב (תהילים צ"ו ה) "כל אלוקי העמים אלילים", ותכבה ה"א הוא היצר הרע, בזה האש של המסירות נפש בערב ובוקר. כמו שאמרו כל הקורא קריאת שמע בכוונה מוזיקין בדילין ממנו, ודו"ק היטב, ומי שנכנס בעבודה ביין זה. (זכרון שמואל פרשת צו מובא בליקוטי יתרו).

העיקר הוא כוונת הלב

"וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תִּקְדָּה בּוֹ" (ויקרא ו, ה).

פירוש "בו" בכהן, שאש קודש תיקוד בלב הכהן - "ובער עליה הכהן עצים בבוקר בבוקר וערך עליה חלבי השלמים", פי' שהכהן יקטיר את הקורבנות על מזבח לבו, כי העיקר הוא כוונת הלב. (ולחורות נתן - רבי נתן געשטעטנר)

העצה לבטל מחשבות רעות

"אֵשׁ תָּמִיד תִּקְדָּה עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכָּבֵה" (ויקרא ו, ו). כתב הש"ה הקדוש (שער האותיות - אות ה' לב טוב [1]): מצאתי כתב יד של האלהי מהר"מ קורדוורא ז"ל שכתב וזה לשונו: לְפָדְנִי זְקַן אֶחָד, לבטל המחשבה [רעה] יאמר פסוק זה הרבה פעמים - "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה". ובעיני פשוט שזה הזקן היה אליהו הנביא, ולרוב ענוותנותו של הרב לא רצה לגלות. על כן יהא נוהר בזה, במי שנפל בלבו מחשבת און או מחשבת הבל, שיאמר הפסוק הנ"ל הרבה פעמים, עכ"ל.